

Samogłoska y

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M927.jpg&title=Leksykon&caption=Samogłoska y w gwarach. Opracowała I. Stapor na podstawie: Dejna 39, Kucała 10, 11}Samogłoska y w gwarach. Spośród samogłosek jasnych największe różnice w gwarach w porównaniu z językiem ogólnym wykazuje samogłoska y. W Polsce północnej (Mazowsze, Mazury, Warmia, Suwalszczyzna, ziemia chełmińsko-dobrzyńska, Kociewie, Bory Tucholskie, Krajna) dokonano się zatarcie różnicy artykulacyjnej między i oraz y. Cecha ta ograniczona linią przechodzącą koło Suwałk, Lublina, Otwocka, Torunia, Złotowa, Gdańska sięga także Małopolski północnej (Pogranicze z Mazowszem, Lubelszczyzna). Samogłoska y brzmi jako yi, czyli głoska przednia, bardzo zbliżona do i bądź całkowicie z nią utożsamiona, z tym że nie miękczy poprzedzającej spółgłoski. Pozwala to na odróżnienie wyrazów b ić : bić = być : bić, woz i : wozi = wozy : wozi. Do tego typu wymowy przyczynił się sposób artykulacji samogłosek na tych terenach, w którym ważniejsze jest położenie języka (przednie bądź tylne) niż udział warg. Obecnie wysoka artykulacja y jako i notowana jest rzadko, w niektórych tylko wyrazach czy pozycjach fonetycznych, natomiast stosunkowo liczną grupę stanowią jeszcze wyrazy, w których na miejscu samogłoski y występuje dźwięk pośredni między y oraz i, np. tylko, były, lipy, cepy, schodzimy, łaty, do góry, twarde, jagody, ryba, przy, żyto. Również w Wielkopolsce zachodniej (z Krajną) na zachód od Gniezna i Wrześni (częściowo też w Wielkopolsce południowej) y zbliżone jest do i (ryby) lub częściej wymawiane dyftongicznie: myjszyj (zob. Dyftongiczna wymowa samogłosek). Miękczy ono, podobnie jak i, następujące po nim spółgłoski t, d, n, np. syjnia, pierzjnia, żyjtio = syna, pierzyna, żyto. W Małopolsce y często obniża się ku e: ryeba, psye, cheba (zob. Rozszerzenie artykulacyjne). Na Podhalu po spółgłoskach s, z, c, dz, □w miejscu ogólnopolskiego y występuje i: c istry, z iwy (zob. Archaizm podhalański). Na południu Małopolski od Bochni, Tarnowa y po ł, a przed s, z, t, d, n, ń, ś przechodzi w uj: łujzka = łyżka, płujtki = płytki.